

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2019.52.049>

УДК 330.837

JEL: B 15, B 25, B 52

Саловський О.Б., аспірант кафедри економічної теорії Львівського національного університету ім. І. Франка
e-mail: o.salovskyi@gmail.com

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПАРАДИГМИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Стаття присвячена аналізу ретроспективи та перспектив розвитку економічної думки в рамках інституційного підходу. Метою роботи є теоретико-методологічне узагальнення історії інституціоналізму від зародження до сьогодення, ідентифікація основних складових інституційної парадигми та виокремлення актуальних напрямків подальших інституційних досліджень. Охарактеризовані суспільно-економічні умови формування та розвитку інституціоналізму. Досліджено головні теоретичні й методологічні здобутки «ранніх» інституціоналістів – Т. Веблена, Дж. Коммонса та В. Мітчелла. Обґрунтовано композицію та етапи еволюції парадигми інституціоналізму. Здійснено стислий огляд інституційних теорій трансформації капіталізму та інституційно-технократичних концепцій 1930–1980-х років. Висвітлено особливості наукових концепцій неоінституціоналістів, зокрема Р. Коуза, А. Алчіана, Г. Демсетца, О. Вільямсона, Дж. Б'юкенена, Д. Норта.

Дослідження спростовує зникнення інтересу до «раннього» інституціоналізму Веблена, Коммонса та Мітчелла після 1930-х років та наголошує на особливостях його розвитку і своєрідного відродження у 1980–2000-х роках, а також співіснування із більш популярним та поширеним неоінституціоналізмом. Стаття також акцентує увагу на поглядах і методології нового крила «раннього» інституціоналізму, в т.ч. У. Семюелса, Дж.Р. Стенфілда, У. Даггера та Дж. Ходжсона. Крім того, засвідчено постнекласичний характер, неоднорідність, стійкість та адаптивність інституційної парадигми. Виявлено ряд спільних рис та зрозумілих критеріїв віднесення теорій до складу парадигми. Представлені теоретико-методологічні зацікавлення інституційних досліджень у XXI ст., зокрема питання різних траєкторій господарського розвитку країн світу, якості правових формальних норм, співвідно-

шення інституцій та культури, особливості виборів та політичних інституцій, взаємин індивідів у групах, соціального капіталу та ін. Отримані результати дослідження мають важливе значення для теоретичного усвідомлення фундаментальності інституціоналізму і застосування тих чи інших поглядів та методологічних положень.

Ключові слова: інституції, інституціоналізм, «старий» інституціоналізм, неоінституціоналізм, парадигма інституціоналізму, інституційний аналіз.

Salovskyi O.

HISTORY OF THE INSTITUTIONALIST PARADIGM

The article deals with a retrospective and prospective analysis of the economic thought development within the institutionalist approach. The purpose of the research is to conduct a theoretical and methodological investigation of the history of institutionalism from its origin to the present, identify the main components of the institutionalist paradigm and pinpoint directions of its further research. The author highlights socio-economic conditions for the appearance and growth of institutionalism. The paper also features main scientific and methodological achievements of old institutionalists, namely, T. Veblen, J. Commons, and V. Mitchell. In addition, it substantiates the composition and evolution stages of the institutionalist paradigm. In the subsequent sections, the article provides a brief overview of the institutionalist theories of capitalism and industrial transformation in the 1930s–1980s. Moreover, the peculiarities of scientific concepts of the new institutional economics are revealed, in particular, the findings by R. Coase, A. Alchian, G. Demsetz, O. Williamson, J. Buchanan, D. North.

The study refutes the disappearance of interest in the old institutionalism of Veblen, Commons, and Mitchell after the 1930s and emphasizes the peculiarities of its development, revival, and coexistence with new institutional economics in the 1980s–2000s. The article also focuses on the methodology and theoretical concepts of the new wing of old institutionalism, namely, of W. Samuels, J.R. Stanfield, W. Dugger, and G. Hodgson. In addition, it also outlines the post-nonclassical nature, heterogeneity, stability, and adaptability of the institutionalist paradigm. A number of common features and clear criteria for attributing the theories to the paradigm were identified. The theoretical and methodological interests of the institutionalist research in the 21st century are presented, in particular, as to the differences in economic development

of countries, quality of legal norms, correlation of institutions and culture, peculiarities of elections and political institutions, relationships of individuals and groups, social capital issues, etc. The results of this study are important for a proper understanding of the fundamentality of the institutionalist approach, as well as for the correct interpretation of particular theories or methodological considerations.

Keywords: institutions, institutionalism, old institutionalism, new institutional economics, institutional paradigm, institutional analysis.

Створення умов для прогресу сучасної економіки у довгостроковій перспективі неможливе без урахування інституційних факторів. Прямо чи опосередковано інституції спрямовують людські взаємини у певне русло, таким чином визначаючи напрями розвитку суспільства. Сьогодні існує значна кількість публікацій у сфері інституційних досліджень та чимала зацікавленість цією тематикою, тому історико-економічна інтерпретація інституційної парадигми, розуміння її джерел, структури та розвитку видаються актуальними.

Аналіз інституційної проблематики в сучасній світовій літературі представлений працями Дж. Ходжсона, У. Даггера, Дж.Р. Стенфілда, У. Семюелса, К. Менарда та М. Шерлі, Л. Кессі та П. Ллойда [12; 17–21; 24], Д. Аджемоглу, Дж. Робінсона, Т. Беслі, М. Перссона та ін. Фундаментальний внесок у розвиток інституціоналізму здійснили Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчелл, Р. Коуз, Дж. Б'юкенен, Д. Норт [2; 3; 7; 13–15; 19; 22; 23; 25; 26] та ін. Дослідженням інституційної парадигми та інституційних трансформацій економіки займаються також і українські вчені: Т. Гайдай [4], А. Гриценко, В. Дементьев, В. Тарасевич, Ю. Ущиповський, В. Небрат, І. Крюкова та ін. Чимало сучасних наукових праць, присвячених проблематиці інституційної теорії, ґрунтовно розкривають лише окремі стадії її еволюції, тому актуальними залишаються питання комплексного аналізу історичних форм розвитку парадигми інституціоналізму. Разом з тим, докладнішого розгляду потребують проблеми поступу «старого» інституціоналізму, співвідношення традиційної та нової гілок парадигми, а також подальшого курсу розвитку інституційної теорії.

Метою цієї статті є теоретичне узагальнення історії розвитку інституціоналізму від зародження до сьогодення, ідентифікація еволюційних та методологічних особливостей інституційної парадигми, а також виокремлення перспективних напрямків подаль-

ших інституційних розвідок. Задля досягнення мети сформулюємо та виконаємо наступні завдання:

- дослідити ґенезу інституціоналізму та особливості дослідницьких пошуків «ранніх» інституціоналістів;
- з'ясувати історико-наукові тенденції у розвитку інституційної парадигми та засади її радикальної трансформації у середині ХХ ст.;
- розглянути наукові погляди представників нової інституційної теорії;
- здійснити аналіз еволюції та здобутків інституційної парадигми на хвилі відродження інтересу до «старого» інституціоналізму;
- окреслити шляхи та особливості еволюції інституційної парадигми на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Інституціоналізм – відносно молода течія у світовій історії економічної думки. Він виник на рубежі ХІХ–ХХ ст. у США. Поява та формування інституційної теорії в цій країні стали зовсім невинновипадковими. У той час Сполучені Штати були найбагатшою країною у світі та вибороли своєрідну «пальму першості» за рівнем економічного розвитку та добробуту. Водночас, саме тут загострились проблеми переходу від економіки *laissez faire* до моделі недосконалої конкуренції. Така трансформація знайшла свій вияв у зростанні рівня монополізації, а також витісненні дрібних та середніх фірм великими трестами і корпораціями. Крім того, посилилась циклічність економіки та зростало безробіття. На фоні такої ситуації громадяни щоразу активніше ставали учасниками соціальних рухів, організацій й спілок. Як наслідок, майже столітня традиція класичної та неокласичної теорій з притаманними їм ліберальними та децю ідеалізованими поглядами виявилась не зовсім актуальною в нових умовах.

Потрібна була інша доктрина, котра змогла б надати адекватне трактування стану речей в тогочасній економіці. Своє альтернативне до мейнстріму бачення запропонували представники інституціоналізму. Їхній «бунт» проти неокласичного підходу набув форми обґрунтування концепцій суспільного контролю над економікою, а також її демократичного реформування. Погляди інституціоналістів були спрямовані на забезпечення стабільності господарства країни, подолання гегемонії монополій, створення «колективного демократизму», активізацію громадянських рухів і

боротьбу за власні права. Новий напрям в економічній науці поставив питання нерелевантності теорій досконалості ринку, невтручання держави, індивідуалізму і ринкової рівноваги, натомість запропонувавши методологію аналізу вад насправді недосконалого ринку та механізмів їх подолання [6, с. 420–421].

Загалом, характеризуючи методологію інституціоналізму, виділяють такі її відмітні риси: критика неокласиків за статичний підхід та високий ступінь абстракції; акцент на недостатній емпіричності класичної та неокласичної теорій; міждисциплінарний підхід та прагнення інтегрувати економічні дослідження із здобутками інших галузей знання; наполягання на контролі суспільства і держави за діями бізнесу [1, с. 657]. Інституціоналісти приділяли значну увагу вивченню конкретно-історичних фактів, аналізуючи як економічні, так і неекономічні фактори розвитку господарських систем. Таким чином, вони протиставили свій емпірично-описовий підхід формалізованим теоретичним моделям мейнстріму. Ідейними джерелами інституціоналізму стали надбання німецької історичної школи, англійського соціал-реформізму та філософії американського прагматизму.

Умовно точкою відліку для розвитку інституціоналізму став 1899 рік, коли вперше побачила світ праця Т. Веблена «Теорія бездіяльного класу». Активний творчий розвиток парадигми інституціоналізму припав на першу третину ХХ ст. Паралельно з Т. Вебленом теоретичні підвалини інституційної теорії розробляли також Дж. Коммонс та В. Мітчелл. Саме тому ранній інституціоналізм репрезентований трьома різними варіантами: соціально-психологічним (Т. Веблен), соціально-правовим (Дж. Коммонс) та кон'юнктурно-статистичним (В. Мітчелл). Цей історично перший етап розвитку парадигми інституціоналізму називаємо також традиційним або «старим».

Соціально-психологічна гілка інституціоналізму, започаткована Т. Вебленом, мала на меті пояснити економічні явища з позицій психології та біології. В межах цього напрямку важливим стає саме той факт, що людина – біосоціальна істота, наділена інстинктами. Загалом вчений вважав її поведінку рефлексивною та подекуди ірраціональною [25, с. 39–41]. В окремих випадках індивід не підкоряється законам здорового глузду, вдається до демонстративного марнотратства, заздрості, впадає в залежність від свого соціального статусу. Вчений цілком заперечував неокласичне уявлення про людину як математичний механізм,

котрий максимізує вигоду і знаходиться в постійному прораховуванні прибутків.

Т. Веблен вдало інтерпретував ідею природного відбору Ч. Дарвіна. Інституції як стійкі звичаї мислення мають здатність еволюціонувати в часі. Одні зникають, інші адаптуються до нових умов, задовольняючи потреби людей, які ними користуються. Відбувається процес відбору і пристосування. Варто відмітити, що сприятливі умови для економічного розвитку сформулюються лише тоді, коли комплекс інституцій гармоніює з цілями суспільства, котрі впливають із природних інстинктів [3, с. 202]. Роль соціокультурних та психологічних чинників у розвитку інституцій є набагато більшою за вплив економічних факторів.

Крім того, видатний вчений запровадив принцип технологічного детермінізму, згідно із яким інституційні зміни значною мірою визначаються зрушеннями у здобутках науки і техніки. Відповідно, технократами Т. Веблен вважав найкращих представників наукового співтовариства та науково-технічної інтелігенції, провідних інженерів, талановитих конструкторів. Саме їм, на думку науковця, має належати влада у майбутньому.

Однак сучасники Т. Веблена могли побачити зовсім іншу картину розподілу влади: бездіяльний клас фінансистів перебував у постійному конфлікті інтересів з класом підприємців. Фінансові магнати, маючи на меті лише зростання прибутків, зосереджували свою діяльність на насамперед на фінансових операціях – купівлі, перепродажу, привласнення та «розпорошення» цінних паперів, в той час як промисловці та інженери докладали якомога більше зусиль для розвитку промисловості. Як результат – виник особливий тип власності, за якого фінансисти, безпосередньо не беручи участі у виробничих процесах, витіснили із ролі власників компаній підприємців-капіталістів. Згідно із Т. Вебленом, такий тип власності називаємо «абсентеїстським» [3, с. 41–43, 46]. Як впливає з викладеного вище, бездіяльний клас є непродуктивним, оскільки створює інституції, котрі сприяють збагаченню фінансової верхівки та отриманню ними необґрунтованих переваг від використання «абсентеїстської» власності.

Предметом вивчення економічної науки, на думку Т. Веблена, є жива історія матеріальної цивілізації та поведінка людини стосовно використання матеріальних благ [26, с. 241]. Такі положення перегукуються із теорією К. Маркса. Однак, поважаючи здобутки його концепції, Т. Веблен не сприйняв ідею класової

боротьби та революційного встановлення влади пролетаріату. Він був прихильником поступового еволюційного розвитку суспільства зі зростаючим впливом науково-технічного прогресу.

Соціально-психологічна доктрина інституціоналізму Т. Веблена дала змогу пояснити передумови для позитивних зрушень у суспільстві, підкреслила роль інституцій як певного способу мислення та усталених звичаїв, висвітлила вплив біологічних та психологічних факторів на поведінку людини. Крім того, у працях Т. Веблена пояснено роль науковців, конструкторів та інженерів у забезпеченні суспільного прогресу.

Соціально-правову складову традиційного інституціоналізму репрезентує Дж. Коммонс. Із Т. Вебленом його пов'язує прагнення до аналізу позаекономічних чинників розвитку економіки. Проте у випадку Дж. Коммонса йдеться про вплив права і юридичних процедур. Працюючи консультантом Американської федерації праці та будучи адептом професійних спілок, він вдало інтерпретував свої погляди на практиці. Вихідною категорією в аналізі Дж. Коммонса є «угода» («трансакція») – своєрідний акт порозуміння, який передбачає прийняття її сторонами певних зобов'язань і відповідальності; відносини привласнення-відчуження відповідних прав і свобод. Вчений розумів угоду як універсальний спосіб розв'язання конфліктів та ядро економічних відносин [15, с. 55–57]. Таке оригінальне трактування значною мірою віддзеркалює особливості американської системи права і судочинства. У ній ключову роль відіграє правовий прецедент. До того ж, на думку Дж. Коммонса, угода визначає цінність блага, а судові рішення – «розумну вартість». Такі висновки підштовхують дослідника до розуміння економіки як науки, яка вивчає процес формування «розумної вартості» [15, с. 649].

Сформувавши засади теорії колективних дій, Дж. Коммонс поклав початок аналізу економічної ролі таких утворень як сім'я, торгові асоціації, корпорації, держава, профспілки з особливим акцентом на останніх. Саме їхня активна діяльність, згідно із міркуваннями вченого, сприяла покращенню становища робітників. Досягнення миру між капіталістами і найманими працівниками можливе тоді, коли уряд однаково захищатиме інтереси обох груп і контролюватиметься суспільством, тобто колективні дії усіх сторін процесу будуть спрямовані на досягнення спільного результату [14, с. 33]. На основі такої ідеї Коммонс розробив трьохступеневу класифікацію етапів історичного розвитку капіталізму:

торговельний, підприємницький та банківський. Він вважав, що саме на третій стадії з'являються передумови для узгодження інтересів підприємців та робітників. Це пов'язано із появою асоціацій підприємців та професійних спілок, а також наступним посиленням ролі держави [15, с. 766].

Третю гілку традиційної інституційної теорії у своїх роботах започаткував В. Мітчелл – колега та учень Т. Веблена. Цей напрям отримав назву емпіричного інституціоналізму. Як і Веблен, Мітчелл вважав, що неекономічні, зокрема психологічні, фактори (в т. ч. звичаї і традиції) великою мірою позначаються на поведінці індивідів. Однак, на думку вченого, визначальний вплив чинить якраз фінансовий фактор. Гроші у його теорії символізують основний двигун господарської діяльності, а економічна наука повинна вивчати взаємозв'язки між грошовим обігом та діями людей [23, с. 141, 157].

Значну частину досліджень вченого становили статистичні розрахунки та збір емпіричного матеріалу щодо коливань економічної кон'юнктури у американській економіці. Така підготовча і аналітична робота стала фундаментом для формулювання і підтвердження гіпотез про загальну природу бізнес-циклів. Методологічний підхід вченого був використаний у роботі Національного бюро економічних досліджень США, яке протягом певного часу очолював Мітчелл. З його допомогою був започаткований новий підхід до аналізу ринку, що отримав назву «Гарвардський барометр» і був призначений прогнозувати ринкову кон'юнктуру. В основі підходу лежало узагальнення чималого обсягу даних і побудова динамічних рядів з подальшою екстраполяцією результатів дослідження. Спочатку «барометр» досить ефективно передбачав «погоду» в економіці, але з часом прогнози ставали менш точними, і на період 1929–1933 рр. «прилад» спрогнозував значне піднесення. Як відомо, реальна ситуація на той час була діаметрально протилежною.

Незважаючи на такий промах, Мітчеллу вдалось розробити теорію бізнес-циклів, яка налічувала чотири фази: депресія, поживлення, розквіт, рецесія. Циклічні коливання, на думку дослідника, невідповідні. Вони визначаються домінуючим бажанням фірм отримати прибуток. Вчений дійшов такого висновку: у фазі ділової активності витрати зростають швидше, ніж ціни. Це знижує прибуток та інвестиційні стимули. Навпаки, у режимі спаду, витрати зростають повільніше. З часом зменшення витрат випе-

реджує зниження цін, створюючи позитивну динаміку прибутку [22, с. 35–37]. У межах теорії бізнес-циклів Мітчелл також намагався розробити концепцію «безкризового циклу», яка передбачала імплементацію у систему державного регулювання економікою державного соціального страхування.

Підсумовуючи здобутки представників американського традиційного інституціоналізму, можемо виявити такі спільні риси: історично-еволюційний підхід, аналіз взаємозв'язку економічних та неекономічних чинників, дослідження ролі держави та асоціацій. На особливу увагу заслуговують принцип технологічного детермінізму Веблена, теорія трансакцій Коммонса та теорія ділового циклу Мітчелла.

Як відомо, традиційний інституціоналізм досяг піку в 1920–1930-х роках. Стосовно його подальшого розвитку існує два цілком протилежних погляди. На думку Я. Кузьміна, ранній інституціоналізм так і не зміг стати головною науковою школою в економічній теорії ХХ ст. і зазнав краху через низку причин [8, с. 19–20]. По-перше, відбулись зміни у науках, здобутками яких так широко користувались «старі» інституціоналісти. Соціологія стала самостійною галуззю знань, а у психології запанував біхевіоризм, нехтуючи подальшим дослідженням інстинктів. По-друге, почався період «Великої депресії», появу якої інституціоналістам спрогнозувати не вдалось. По-третє, кейнсіанство як конкурентна течія почало набирати обертів, пропонуючи дієві рекомендації для вирішення актуальних кризових явищ у макроекономіці. По-четверте, представники раннього інституціоналізму у свій час радше репрезентували окремі варіанти парадигми, аніж прагнули сформувати та зберегти єдину монолітну течію. Як наслідок, традиційний інституціоналізм у 1940-х роках втратив провідні позиції на фоні появи неоінституціоналізму у 1960–1970-х роках.

Альтернативне бачення пропонує Т. Гайдай [4]. Згідно з її поглядом, парадигма інституціоналізму складається з двох повноцінних і самостійних наукових напрямів – традиційного і нового (нео-) інституціоналізму. Останній не прийшов на зміну першому; обидві течії продовжують співіснувати в рамках єдиної парадигми і до сьогодні. На думку вченої, із завершенням етапу генези у кінці першої третини ХХ ст. інституційна теорія переходить у фазу «екстенсивного розвитку традиційного інституціоналізму», представленого роботами Дж. Гелбрейта, А. Берлі, Т. Ніколса, Г. Мінза, Ф. Перру та ін. Цей етап досяг розквіту у другій полови-

ні минулого століття. Поряд з тим інституціоналізм після 1960-х років входить у період «радикальної структурно-методологічної диференціації та модифікації», в результаті чого з'являється нова інституційна теорія, котру розвивали Р. Коуз, О. Вільямсон, А. Алчіан, Дж. Б'юкенен, Д. Норт, Р. Фогель та ін. [4, с. 17]. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується подальшим розвитком неоінституціоналізму та піднесенням традиційного інституціоналізму, репрезентованого роботами У. Семюелса, Дж. Стенфілда, У. Даггера та ін. Таким чином, «старий» інституціоналізм Веблена, Коммонса та Мітчелла не зник, а лише еволюціонував у відповідь на виклики часу, мирно співіснуючи з неоінституціоналізмом.

У розглянутій дискусії ми підтримуємо погляд Т. Гайдай. Розвиток парадигми інституціоналізму аналізуватимемо комплексно та неперервно, простежуючи визначені дослідницею етапи.

З другої третини ХХ ст. традиційна інституційна теорія намагається охопити щоразу ширшу проблематику. Залишаючись здебільшого на позиціях історизму та еволюціонізму, дослідженні ролі держави та соціальних утворень, а також аналізі сукупності економічних і неекономічних чинників, дослідники нового покоління формулюють десятки різноманітних та не схожих між собою теорій без чіткої наукової програми з «жорстким ядром» і «захисним поясом»¹. Предметним полем для них стають соціально-економічні явища у міжвоєнний та повоєнний період. Неабияку роль відіграє науково-технічна революція, у якій дослідники вбачають рушійну поступальну силу.

У коло наукових інтересів на цьому етапі також потрапляють особливості функціонування великих корпорацій, питання економічної влади, характеристик нових типів власності, еволюція інду-

¹ Відомий дослідник наукової методології І. Лакатос запропонував розглядати процес розвитку науки як безперервну конкуренцію наукових програм, кожна із яких складається з «жорсткого ядра» та «захисного поясу». «Жорстке ядро» – сукупність теоретико-методологічних принципів, котрі вважаються аксіоматичними в рамках певної програми. «Захисний пояс» – теоретичні основи, котрі першими потрапляють під удари наукової критики та перевірок, регулярно модифікуються, вдосконалюються, коректуються та «шліфуються». Позитивні зрушення в науковій програмі відбуваються в разі підсилення її «захисного поясу» допоміжними гіпотезами. Натомість регрес простежується тоді, коли прихильники наукової програми витрачають основні зусилля не на створення нових знань, а на опір шквалу критики. Якщо «жорстке ядро» все ж не вдалось вберегти від «нападок», місце певної наукової програми з часом займають альтернативні [6, с. 17].

стріального суспільства і стадійність розвитку, а також трансформація капіталізму загалом. Серед концепцій, розроблених у цей час, можна виокремити: теорії «народного капіталізму» (вчення про управлінську революцію – Дж. Бернхем, Т. Ніколс, П. Друкер; концепцію «дифузії власності» – А. Берле, Дж.М. Кларк; тезу про «революцію в доходах» – С. Кузнець, К. Боулдінг, М. Сальвадорі), концепцію «колективного капіталізму» (Г. Мінз та А. Берле), теорії індустріального і постіндустріального суспільств (Дж. Гелбрейт, У. Ростоу, Д. Белл, Ж. Еллюль), теорії домінуючої економіки (Ф. Перру, Ж. Фурастьє) та «третьої хвилі» (Е. Тоффлер), концепцію соціального партнерства між підприємцями і робітниками (Р. Арон, Е. Гауглер, Дж. Гелбрейт) тощо.

Загалом, згадані інституційні теорії другої третини – середини ХХ ст. можна описати як достатньо різноманітні, однак спрямовані на досягнення єдиної мети – пояснити суть соціально-економічних явищ того часу, проаналізувати вплив науково-технічного прогресу та позаекономічних явищ на господарство світу, вивчити мегатренди світової економічної історії та відслідкувати її еволюцію, а також зробити науковий прогноз подальшого розвитку індустріального суспільства. Незважаючи на окремі неточності, представникам згаданих теорій це вдалося. Завдяки їм сьогодні ми можемо спостерігати прояви особливостей постіндустріальної ери, котрі були спрогнозовані й описані вірно.

Паралельно з розквітом теорій трансформації капіталізму та інституційно-технократичних концепцій в 1950–1960-х роках формується і такий важливий новий напрям в економічній науці як неокласичний інституціоналізм. Він набув популярності в останній третині ХХ ст. Ця течія умовно складається з економічної теорії прав власності й трансакційних витрат, котру активно розвивали Р. Коуз, А. Алчіан, Г. Демсетц, О. Вільямсон, теорії суспільного вибору, представлених працями Дж. Б'юкенена, Г. Таллока, К. Ерроу, нової економічної історії, репрезентованої Д. Нортон і Р. Фогелем та ін.

Незважаючи на таку тематичну неоднорідність, праці перелічених дослідників все ж мали спільний методологічний фундамент – традиції неокласиків. Однак неокласичні інституціоналісти істотно реформували «захисний пояс» теорій своїх попередників та певною мірою уточнили «жорстке ядро» [5, с. 226]. Вони виходили із таких засадничих положень як: методологічний індивідуалізм (що був доповнений положенням про опортунізм економічних аген-

тів), обмежена раціональність (на противагу повній у неокласиків) та стабільність переваг. Нищівної критики зазнав «захисний пояс» – були заперечені тези про досконалість інформації, однорідність товарів і повну специфікацію прав власності. Крім того, представники неокласичного інституціоналізму виходили із двох критичних передумов: важливості соціальних інституцій та застосування неокласичного інструментарію з метою їх аналізу. Також для неокласичних інституціоналістів характерні схильність до розгляду явищ з позицій мікроекономіки та захоплення економічним імперіалізмом – дослідженням здобутків інших суспільних дисциплін за рахунок використання інструментарію економічної теорії.

Варто зауважити, що попри спільний інтерес до неокласичних факторів та еволюційного підходу, можна знайти суттєві відмінності у поглядах традиційних інституціоналістів і представників неокласичного інституціоналізму. По-перше, Веблен, Коммонс, Мітчелл та їх прихильники виходили із позицій колективізму і колективних дій, тоді як неокласичні інституціоналісти аналізували світ з точки зору окремого індивіда. До того ж, традиційний інституціоналізм передбачає використання індуктивного методу та руху від суміжних наук (психологія, право) до економіки. Представники неокласичного інституціоналізму, навпаки, будували свої дослідження на засадах дедукції і раніше згаданого економічного імперіалізму.

Одним із найвидатніших неокласичних інституціоналістів є лауреат Нобелівської премії Р. Коуз. Головне відкриття вченого – концепція трансакційних витрат, які він інтерпретував як витрати функціонування ринку [13, с. 15]. Ключем до розуміння трансакційних витрат є той факт, що інформація в реальному світі не безкоштовна і потребує зусиль для її пошуку. Цей тип витрат стосується передачі прав власності в процесі укладення угод (обміну). Коуз виходив із незримого зв'язку між економічною та правовою системами, тому вважав, що на ринку обмінюються не товарами, а правами на них. Однак існування трансакційних витрат ускладнює пошук хорошого контрагента. Через брак інформації, а також суттєві витрати часу на оцінку партнерів та встановлення довіри процес обміну уповільнюється, або ж не відбувається взагалі. Саме з мінімізацією трансакційних витрат дослідник пов'язує виникнення і розвиток фірми як сутності, протилежної до ринку. В межах фірми взаємодія контрагентів замінена відносинами підпорядкування. Проте зі зростанням розміру підприємства витрати на управління, комунікацію та навчання також збіль-

шуються, тому у випадку великих фірм потенційно вигідним варіантом для економії ресурсів видається розумне поєднання ринкових та адміністративних трансакцій [7, с. 42–44].

Коуза також цікавила межі державного втручання в економіку. Він був адептом приватної власності, тому протягом тривалого часу вивчав проблеми екстерналій і природних монополій, у зв'язку із чим сформулював відому авторську теорему («теорема Коуза»). Її суть полягає у наступному: якщо права власності чітко визначені, а трансакційні витрати відсутні, то розподіл ресурсів буде незмінним і ефективним, незалежно від змін у структурі прав власності. Якщо індивіди законно володіють правами на ресурси, вони можуть у будь-який момент укласти угоду й обмінятися ними заради досягнення вищого рівня ефективності [7, с. 18–19]. З цього випливає, що «провали ринку» – не вирок і не причина для державного втручання. Вони є результатом нечіткої специфікації прав власності, що й зумовлює появу трансакційних витрат. Ось чому завданням держави має стати формування і охорона чіткої системи прав власності.

Ідеї економічної теорії прав власності та трансакційних витрат розвивали О. Вільямсон, А. Алчіан та Г. Демсетц. До прикладу, Вільямсон звернув увагу на питання опортуністичної поведінки, яку розумів як егоїстичне прагнення індивіда задовольнити лише власні інтереси будь-якими способами (в т.ч. через підступність, обман і недотримання обов'язків). Вчений виокремив два типи опортуністичної поведінки: *ex ante* (до укладення угоди: витрати на створення надійного проекту договору, пошук гарантій); *ex post* (після укладення угоди: витрати на судовий процес, коректування і адаптацію договору). Як наслідок, Вільямсон почав досліджувати роль третьої сторони угоди, котра виконує функції регулювання і контролю (державна, суди, арбітри і т. д.), необхідність обґрунтовував існування якої обумовлена неповнотою контрактів [10, с. 608].

У свою чергу Г. Демсетц та А. Алчіан намагалися пояснити існування різноманітних форм організації підприємств. Для цього вони здійснили теоретичний аналіз розподілу прав власності всередині фірми, на підставі якого зробили висновок, що власник підприємства володіє комплексом із 5 основних прав: право на найм і звільнення, право на контроль за поведінкою інших членів фірми, право «центрального гравця» (особа, з котрою інші учасники (власники факторів виробництва) укладають угоди), право

на залишковий дохід (після виплати доходів за іншими факторами) і право на продаж/передачу всіх згаданих повноважень [11, с. 783]. Як з'ясували вчені, власниками фірми прагнуть стати переважно ті індивіди, котрі володіють найбільш рідкісним або специфічним ресурсом, цінність якого найкраще реалізуватиметься в рамках фірми.

Важливу течію неоінституціоналізму – теорію суспільного вибору – репрезентують, в основному, погляди лідера напрямку Дж. Б'юкенена та його колег Г. Таллока та К. Ерроу. Вчені вивчали особливості прийняття політичних рішень на макроекономічному рівні, зокрема в умовах представницької демократії. Теорію суспільного вибору Б'юкенен побудував на трьох методологічних «китах»: принципі індивідуалізму, концепції *homo economicus* та положенні про дослідженні політики як процесу обміну [2, с. 23]. Стосовно першого принципу дослідник вважав, що, незважаючи на соціальний статус і приналежність до державних структур, і підприємці, і депутати керуються в першу чергу особистими, а не суспільними, бажаннями. Друга теза (про *homo economicus*) має на увазі прийняття рішень за принципами оптимальності і раціональності, шукаючи найкращий спосіб задоволення своїх потреб.

У рамках третього твердження Б'юкенен аналізує політику як процес обміну. Однак ототожнити економічний і політичний ринки (види обміну) не можна через кілька причин. Перший із них відбувається добровільно, в той час як другий змушує, до прикладу, платити податки за не завжди потрібні суспільні послуги. Вчений вважає, що ринковий обмін є взаємовигідним, тоді як політичний – ні, адже в політиці люди мають різні бажання і переконання, мусять діяти колективно, брати участь у виборчому процесі, а обрані депутати передовсім максимізуватимуть власну вигоду. Оскільки в політиці значно більшою мірою знаходить свій вияв інформаційна нерівність, це дозволяє можновладцям маніпулювати нею. Державна нерідко виступає «полем битви» за отримання доступу до розподілу ресурсів.

Дж. Б'юкенен закликає реформувати політичну систему шляхом поширення засад взаємовигідного ринкового обміну на політичні відносини [2, с. 107–109]. Важливим моментом, на думку дослідника, є досягнення одностайності, а також конституційного закріплення ефективних правил.

В останній третині ХХ ст. з'являється ще один напрям неоінституціоналізму – нова економічна історія (кліометрика), появу

якої асоціюють з працею А. Конрада та Дж. Мейера «Економіка рабства в довоєнному Півдні», в якій вчені дослідили ефективність рабовласницької економіки, загалом оцінюючи інвестиції в рабську працю як достатньо прибуткові (від 2 до 13%). Проте найяскравішими представниками нової економічної історії вважають Р. Фогеля та Д. Норта, першому із яких цей науковий напрям завдячує назвою.

Фогель та Норт прагнули більш ґрунтовно підійти до вивчення і аналізу історії, доповнивши традиційний історичний метод використанням статистичних методів, побудовою гіпотетичних дедуктивних моделей і застосуванням економічної теорії з метою вивчення економічної історії. Фогель в основному концентрувався на з'ясуванні ролі залізничного транспорту в становленні американської економіки. За допомогою контрфактичних моделей (побудови альтернативних гіпотетичних ситуацій за прикладом «що б сталося, якби...») та акумульованого статистичного матеріалу він довів, що залізниця не була вирішальним фактором успіху США в ті часи, а, до прикладу, могли б бути замінені водним транспортом з мінімальними втратами ВВП [17, с. 6].

Незважаючи на хвилю критики у бік контрфактичних моделей (з приводу їх неможливості спрогнозувати всі можливі наслідки), роль цього підходу не варто недооцінювати. Кліометрика дала поштовх до ґрунтовнішого вивчення економічного розвитку США та світу загалом. До прикладу, Д. Норт намагався розглядати економічну історію з боку еволюції інституцій та прав власності. В тих ситуаціях, де інституційні зміни сприяли скороченню транзакційних витрат, відбувався позитивний розвиток. З іншого боку, окремі країни можуть довго «гальмувати» прогрес через існування певних формальних чи неформальних норм [9, с. 151–152].

В останній третині ХХ ст. наступний виток у розвитку отримує і традиційний інституціоналізм у працях У. Семюелса, Дж. Стенфілда, У. Даггера, Дж. Ходжсона та інших ідейних продовжувачів традицій Веблена і Коммонса. Згідно із дослідженнями Т. Гайдай, у 1980–2000-х роках спостерігається активна розробка послідовниками традиційного інституціоналізму повноцінного «жорсткого ядра» своєї теорії, котре сьогодні складається з наступних положень: міждисциплінарність, інституційний холізм та ендогенний характер інституцій, котрі визначають спектр переваг окремих індивідів та цілого суспільства; модель соціальної або інституційно-орієнтованої людини, поведінка якої не є дос-

конало раціональною; розуміння кумулятивної еволюційно-генетичної природи розвитку суспільства з притаманними їй динамізмом і нерівноважністю [4, с. 20].

Сучасні представники традиційного інституціоналізму намагаються зберегти найкращі здобутки своїх попередників, актуалізуючи та доповнивши їх. До прикладу, У. Семюелс виходить із міждисциплінарного підходу, який, у його розумінні, враховує здобутки політичної науки, філософії, права і соціології. Він приділяв багато уваги питанням історії економічної думки, уявляючи економіку у вигляді цілісної інституції, котра постійно еволюціонує та реконструюється. Недооціненою сферою Семюелс вважав теорію та історію економічної політики, котра, як і економічна наука загалом, є лише підсистемою інтелектуальної історії людства. Загалом, економічну політику вчений розглядав як процес організації функціонування економічної системи, зокрема розподілу влади [16, с. 116–119]. Окрему роль ця концепція відводить інституціоналізованій функції суспільного контролю над економікою у формі моралі, релігії, звичаїв, громадських організацій і держави, котрі вчений подекуди вважав інструментами економічної політики.

Думки Семюелса великою мірою поділяє його колега Дж.Р. Стенфілд. Вчений вважав за потрібне не обмежуватись лише економічним дискурсом, доповнивши його соціальними і культурними особливостями. Він досліджував процес впливу культурної трансформації суспільства на інституції в ринковій економіці, що дозволило йому розробити оригінальну концепцію інституційної динаміки у вигляді процесу пристосування інституцій до змін у економічному житті (в т. ч., інновацій та криз). Як і Семюелс, Стенфілд приділяв увагу суспільному контролю, пропонував створити фонд суспільних змін, котрий би використовувався громадянами з метою інвестування у фізичний чи людський капітал, проведення природоохоронних і культурних заходів, підтримання довіри тощо [24, с. 233–234].

З іншого боку, представник сучасного традиційного інституціоналізму У. Даггер у межах «вебленівської» традиції намагається загострити увагу на соціально-класовій проблематиці, за що його погляди нерідко називають радикальною інституційною теорією. Сам же вчений іменує свою концепцію «кузиною марксизму», адже непересічну вагу надає дослідженню проблем соціальної справедливості і нерівності. Даггер наголошує на критичній

функції інституційної економічної теорії, при цьому не виходячи за рамки традиційного інституціоналізму. Дослідник аналізує економіку як динамічний процес, а демократію участі вважає правильною формою організації влади, причому механізм *laissez faire*, на його думку, варто замінити демократичним плануванням [18, с. 8–9]. Як і Веблен, Даггер виступає з критикою діяльності фінансових магнатів і відзначає ірраціональність поведінки класу робітників, котра стає завадою на шляху до солідарності. На противагу цьому, представники влади консоліднують та підсилюють свої позиції шляхом прямого і непрямого впливу на робітників за допомогою авторитету, суспільних стереотипів, ідеології та соціальних міфів тощо.

Така радикалізована версія інституціоналізму є достатньо актуальною і в наш час. Президентські вибори 2016 р. у США виступають підтвердженням цих ідей: перемогу отримав представник фінансової верхівки, котрий одним із найважливіших завдань оголошує покращення становища середньостатистичних робітників. Даггер не підтримує революційність Маркса, проте і не вважає, що така суперечність вирішиться мирно (як гадав Веблен). Вчений на прикладі США намагається наголосити на своєрідній «фейковості» або ж фальшивості окремих економічних процесів та ролі в них засобів масової інформації та освіти в сучасних західних суспільствах. В цьому контексті Даггер веде мову про те, що до влади приходять фінансові та бізнесові магнати (так званий «золотий мільярд»), котрі декларують гасла зменшення соціальної диференціації та захисту інтересів простих робітників, проте де-факто не завжди їх дотримуються, а освіта та змі лише постають у вигідних для влади інтерпретаціях. Завдання інституційної науки вчений вбачає у розкритті фальші та виявленні істинних механізмів існування суспільства та пошуку «незручної правди» [19, с. 10–11].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. інституційна теорія стає все більш диверсифікованою, охоплюючи нові сфери та глибше деталізуючи вже вивчені. На думку представника сучасного традиційного інституціоналізму Дж. Ходжсона, вона активно стає частиною мейнстріму економічної науки, частково посуваючи на п'єдесталі послідовників неокласичної і неокейнсіанської доктрин. Це обумовлено тим, що пов'язана із інституціоналізмом теорія ігор і, зокрема, концепція рівноваги Неша витісняє теорію загальної рівноваги неокласиків. Крім того, панівною стала концеп-

ція обмеженої (неповної) раціональності, а головні акценти змістились із вивчення статичної до дослідження інституційної еволюції та економічної динаміки.

Сам же Ходжсон намагається зблизити такі далекі і одночасно схожі підходи «старих» та нових інституціоналістів. Він вважає, що неінституційні концепції часто не враховують питання початкових умов – тієї ситуації, в якій індивід знаходиться на старті свого шляху. Неінституціоналісти досліджують процес прийняття рішень, поведінку та взаємодію контрагентів, однак нерідко легковажать тими обставинами, які вплинули на формування вихідних даних. Ходжсон вважає, що такими початковими умовами слугують інституції (у розумінні «старої» інституційної школи), а також вплив культурних процесів і соціалізації економіки [20, с. 8–12]. До того ж, інституції впливають на формування переваг індивіда і можуть стати чинником їх зміни.

В епоху постмодерну яскраво виявляється саме методологічний плюралізм парадигми інституціоналізму. Незважаючи на конкуруючий характер «старого» («вебленівського») та нового («коузівського») інституціоналізму, ці два крила доповнюють одне одного. Таку тезу аргументує Т. Гайдай. Вчена вважає, що згадана диференціація є виявом постнекласичної науки, котра допускає відмову від монолітної нормативної методології не лише в рамках конкретної галузі знань, але й в розрізі окремих її парадигм. Також таке «роздвоєння» підтверджує стійкість та високу адаптивність інституціоналізму до змінюваних умов. Незважаючи на існування двох основних витків та різних етапів еволюції, можна виокремити низку рис, котрі дозволяють усі згадані в рамках парадигми теорії та ідеї ХХ–ХХІ ст. віднести до інституціоналізму [4, с. 19, 31]: кредо «institutions matter», котре закріплює провідну роль інституцій та інституційних факторів в економіці; послуговування міждисциплінарним підходом; динамізм і еволюціонізм.

Зрештою, попри паралельне успішне існування на сучасному етапі продовжувачів «вебленівської» традиції, в економічній науці присутня думка про домінування нового інституціоналізму над «старим» у зв'язку із чіткою оформленістю та широкою визнаністю наукової програми першого. Заслуги ж традиційної інституційної теорії часто зводять до вдалої критики неокласичного напрямку, але не до формулювання власної чіткої дослідницької програми [4, с. 20]. На нашу думку, таке твердження має право на життя, проте на сучасному етапі обидві гілки інституціоналізму

опираються на єдине «жорстке ядро» та частково схожі і відмінні «захисні пояси».

Починаючи з 2000-х років інституційна теорія активно опрацьовує проблеми еволюції та змін, розходження траєкторій економічного розвитку різних країн, причини їх багатства, бідності та відмінностей. Цими питаннями займалися та займаються Д. Аджемоглу, С. Джонсон, Дж. Робінсон, Д. Родрік, М. Шерлі, Т. Беслі, М. Перссон та ін. [12, с. 2]. Головні розбіжності виявляються саме в інституційній царині, а окремі історичні події часто сприяють закріпленню відповідних трендів.

Важливими у XXI ст. також є такі напрями інституційних досліджень [12, с. 3–6]: економічне зростання і якість правових інституцій (праці Р. Ла Порти, Ф. Лопез-де-Сіланеса, Р. Вішни, Р. Левіна, Т. Бека та ін.), співвідношення культури та інституцій (роботи А. Алесіні, П. Джуліано, Р. Адкіссона та ін.), прогресивний розвиток у довгостроковому періоді (публікації Д. Аджемоглу, Дж. Робінсона та ін.) і нова політична економія, котра присвячена питанням виборів та впливу політичних інституцій на процвітання суспільства (дослідження Т. Беслі, Т. Перссона, Г. Табелліні, Д. Родріка та ін.). В цьому контексті також не варто забувати інституційний аналіз колективних дій (проблема безкоштовного проїзду (ефект «безбілетника»), стосунків між індивідами у різних групах, поєднання цінностей альтруїзму і егоїзму, ролі соціального капіталу в економіці) та відповідних науковців: М. Олсона, Г. Марголіса, Л. Гунзо, П. Сапієнці, Л. Зінгалеса та ін.

Окремої уваги в рамках неоінституціоналізму заслуговує подальше вивчення так званого «трикутника інституційного середовища» (право – контракти – трансакції), який умовно можна розділити на мікро- та макрорівні. Мікрорівень в основному стосується питань неповноти контрактів, процесу ухвалення рішень у фірмі, розподілу прав власності і прийняття рішень. На макрорівні розглядають питання регулювання прав власності у глобальному розумінні, а також передумов здійснення економічних та політичних трансакцій, що частково зближує його із посткейнсіанством [21, с. 4–8]. Малодослідженими на сьогодні залишаються форми організації та координації взаємодії між контрагентами (фірма, ринок та гібридні види – франчайзинг, стратегічні партнерства та ін.) і співвідношення рівнів інституцій (мікро-, макро- та недооцінений мезорівень як вираження механізмів, котрі розмежовують, адаптують і розподіляють сфери допустимих та не-

допустимих трансакцій у визначених межах між мікро- і макрорівнями, та визначають способи їх виконання), а також питання кількісної оцінки економічної ефективності інституцій.

Висновки. Теоретичне осмислення еволюції інституційної парадигми відкриває шлях для коректного розгляду економічних явищ з позицій інституціоналізму, який на сьогодні є однією із вагомих складових економічної науки. Сучасна парадигма інституціоналізму розвивається під впливом як ідей послідовників неоінституціоналізму, так і концептуальних положень прихильників «старої» гілки, а також – окремих самостійних дослідників. Незважаючи на це, парадигма зберігає стійкість завдяки притаманним їй адаптивності, міждисциплінарності, динамізму, а також вірності гаслу «institutions matter». Паралельно відбувається розгалуження сфер зацікавлень інституційної теорії, зокрема, у бік питань соціальної справедливості, причин багатства і бідності, а також нових форм партнерств, контрактів та інституційних рівнів. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення еволюції інституційних вчень в українській науці, а також співвіднесення напрацювань вітчизняних вчених із тією чи іншою «хвилю» інституційної парадигми.

1. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі: пер. з англ. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 670 с.
2. Бьюкенен Дж. Конституція економічної політики (Нобелівська лекція, прочитана 8 грудня 1986 г.): пер. с англ. Москва: *Вопросы экономики*, 1994. № 6. С. 104–113.
3. Веблен Т. Теорія праздного класу / пер. с англ., вступ. ст. и примеч. С.Г. Сорокиной; общ. ред. В.В. Мотылева. Москва: Прогресс, 1984. 365 с.
4. Гайдай Т.В. Еволюція методологічних засад парадигми інституціоналізму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки». Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. 43 с.
5. Історія економічних вчень: підручник / за ред. Тарасевича В.М., Петруні Ю.Є. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 352 с.
6. Історія економічних вчень: підручник у 2 ч. / В.Д. Базилевич, П.М. Леоненко, Н.І. Гражевська, Т.В. Гайдай; за ред. В.Д. Базилевича. 2-ге вид., випр. Київ: Знання, 2005. 567 с.
7. Коуз Р. Фірма, ринок и право / пер. с англ. Б. Пинскера; под науч. ред. Р. Капелюшниковой. Москва: Новое издательство, 2007. 224 с.

8. Кузьминов Я.И., Бендукидзе К.А., Юдкевич М.М. Курс институциональной экономики: Институты, сети, трансакционные издержки и контракты: учебник для студентов вузов. Москва: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. 444 с.
9. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А.Н. Нестеренко, пред. и науч. ред. В.З. Мильнера. Москва: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 185 с.
10. Уильямсон О. Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, «отношенческая контрактация» / пер. с англ.; под науч. ред. В.С. Каткало. Санкт-Петербург: Лениздат, 1996. 702 с.
11. Alchian A.A., Demsetz H. Production, Information Costs, and Economic Organization. *The American Economic Review*. Vol. 62. Issue 5. 1972. P. 777–795.
12. Cassey L., Lloyd P. A Review of the Recent Literature on the Institutional Economics Analysis of the Long-Run Performance of Nations. *Journal of Economic Surveys*. Vol. 32. No. 1. 2018. P. 1–22.
13. Coase R.H. The Problem of Social Cost. *The Journal of Law and Economics*. Vol. 3, 1960. P. 1–44.
14. Commons J.R. Economics of collective actions. New York: Macmillan, 1950. 382 p.
15. Commons J.R. Institutional economics: Its place in political economy. New Brunswick: Transaction Publishers, 1990. 909 p.
16. Davis J.B. Obituary: Warren J. Samuels (1933-2011). *European Journal of the History of Economic Thought*. Vol. 19(1), 2012. P. 115–124.
17. Diebolt C.A. Cliometric Counterfactual: What if There Had Been Neither Fogel nor North? Working Papers of BETA 2017-04, 2017. Vol. 4. P. 1–38.
18. Dugger W.M. Radical Institutionalism. Basic Concepts. Review of Radical Political Economics. Vol. 20(1), 1988. P. 1–20.
19. Dugger W.M. The Doleful Dynamics of Competition: Inequality and Fakery in Modernity. Forum for Social Economics. Special issue on William M. Dugger's Concepts of Social and Institutional Economics. Published September 25, 2017. P. 2–22.
20. Hodgson G.M. Institutional Economics into the Twenty-First Century. *Studi e Note di Economia*. Vol. 24(1), 2009. P. 3–26.
21. Menard C. Research frontiers of new institutional economics. RAUSP Management Journal. Vol. 53. No. 1, 2018. P. 3–10.
22. Mitchell W.C. Business Cycles: The Problem and Its Setting. Cambridge: NBER, 1927. 524 p.

23. Mitchell W.C. The Role of Money in Economic Theory. *The American Economic Review*. Vol. 6. No. 1, 1916. P. 140–161.
24. Stanfield J.R. The scope, method, and significance of original institutional economics. *Journal of Economic Issues*. Vol. 33(2), 1999. P. 231–255.
25. Veblen T. The Instinct of Workmanship and the State of the Industrial Arts. New York: Cosimo, 2006. 368 p.
26. Veblen T. The place of science in modern civilization. New York: B.W. Huebsch, 1919. 506 p.

References

1. Blaug, M. (2001). Economic Theory in Retrospect: transl. from English. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko Osnovy [in Ukrainian].
2. Buchanan, J.M. (1994). The Constitution of Economic Policy: Lecture to the memory of Alfred Nobel, December 8, 1986, transl. from English. Moscow: *Voprosy Ekonomiki*, 6, 104-113 [in Russian].
3. Veblen, T. (1984). Theory of the Leisure Class: transl. from English, vstup. st. iprim. S.G. Sorokinoy; ob. red. V.V. Motylyova. Moscow: Progress [in Russian].
4. Gaidai, T.V. (2013). The evolution of the methodological foundations of the institutionalist paradigm: avtoref. dys. nazd. nauk. stdoct. ekon. nauk: spec. 08.00.01 Ekonomichna teoriia ta istoriia ekonomichnoii dumky. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
5. History of economic thought: pidruchnyk. (2013). / za red. Tarasevycha V.M., Petruni Yu.S. Kyiv: Centr uchbovovii literatury [in Ukrainian].
6. History of economic thought: pidruchnyk u 2 ch. (2005). / V.D. Bazylevych, P.M. Leonenko, N.I. Hrazhevskya, T.V. Gaidai; za red. V.D. Bazylevycha. 2-he vyd., vypr. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
7. Coase, R.H. (2007). The Firm, The Market, and The Law: transl. from English by B. Pinsker; pod. nauch. red. R. Kapeliushnikova. Moscow: Novoye Izdatelstvo [in Russian].
8. Kuzminov, Ya.I., Bendukidze, K.A., Yudkevich, M.M. (2006). The course on Institutional Economics: Institutions, networks, transaction costs, and contracts: uchebnik dlya studentov vuzov. Moscow: Izd. dom GUVSE [in Russian].
9. North, D. (1997). Institutions, Institutional Change, and Economic Performance: transl. from English by A.N. Nesterenko, pred. i nauch. red. V.Z. Milnera. Moscow: Fond ekonomicheskoy knigi Nachala [in Russian].
10. Williamson, O. (1996). Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting: transl. from English; pod. nauch. red. V.S. Katkalo. Saint Petersburg: Lenizdat [in Russian].

11. Alchian, A.A., Demsetz, H. (1972). Production, Information Costs, and Economic Organization. *The American Economic Review*, Vol. 62. Is. 5. 777-795.
12. Cassey, L., Lloyd, P. (2018). A Review of the Recent Literature on the Institutional Economics Analysis of the Long-Run Performance of Nations. *Journal of Economic Surveys*, 32, 1, 1-22. doi: <https://doi.org/10.1111/joes.12186>
13. Coase, R.H. (1960). The Problem of Social Cost. *The Journal of Law and Economics*, 3, 1-44.
14. Commons, J.R. (1950). *Economics of collective actions*. New York: Macmillan.
15. Commons, J.R. (1990). *Institutional economics: Its place in political economy*. New Brunswick: Transaction Publishers.
16. Davis, J.B. (2012). Obituary: Warren J. Samuels (1933-2011) *European Journal of the History of Economic Thought*, 19(1), 115-124.
17. Diebolt, C., Haupt, M. (2017). A Cliometric Counterfactual: What if There Had Been Neither Fogel nor North? *Working Papers of BETA* 2017, 4, 1-38. doi: <https://doi.org/10.1007/s11698-017-0167-8>
18. Dugger, W.M. (1988). Radical Institutionalism. Basic Concepts. *Review of Radical Political Economics*, 20(1), 1-20. doi: <https://doi.org/10.1177/048661348802000101>
19. Dugger W.M. (2017). The Doleful Dynamics of Competition: Inequality and Fakery in Modernity *Forum for Social Economics*. Special issue on William M. Dugger's Concepts of Social and Institutional Economics, 2-22. doi: <https://doi.org/10.1080/07360932.2017.1374196>
20. Hodgson, G.M. (2009). Institutional Economics into the Twenty-First Century. *Studia Notae di Economia*, 24(1), 3-26.
21. Menard, C. (2018). Research frontiers of new institutional economics. *RAUSP Management Journal*, 53, No. 1, 3-10.
22. Mitchell, W.C. (1927). *Business Cycles: The Problem and Its Setting*. Cambridge: NBER.
23. Mitchell, W.C. (1916). The Role of Money in Economic Theory. *The American Economic Review*, 6, No. 1, 140-161.
24. Stanfield, J.R. (1999). The scope, method, and significance of original institutional economics. *Journal of Economic Issues*, 33(2), 231-255. doi: <https://doi.org/10.1080/00213624.1999.11506154>
25. Veblen, T. (2006). *The Instinct of Workmanship and the State of the Industrial Arts*. New York: Cosimo.
26. Veblen, T. (1919). *The place of science in modern civilization*. New York: B.W. Huebsch.

Стаття надійшла до редакції 5 жовтня 2019 р.